Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

BIULETYN KOWIEŃSKI

WILBI

WILEŃSKIE BIURO INFORMACYJNE (WILBI) ZAMKOWA 3—3

Nr. 478.

Wilno, dnia 11-go lipca 1931 r.

Treść numeru:

X. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE.

---ooOoo---

§

X. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE.

T w o r z e n i e s i ę p a ń s t w a l i t e w s k i e g o w l a- t a c h 1 9 1 5 - 1 9 1 8 w W i l n i e /c.d./

"Ażeby Litwa mogła się swobodnie rozwijać, winno powstać niepodległe państwo litewskie, opar e na zasadach demokratycznych, z uwzględnieniem granic etnograficznych przy korektywach wymaganych ze względów ekonomicznych. Mniejszościom gwarantuje się prawa kulturalne. Zwołana w Wilnie Konstytuanta ustali zasady państwa i stosunki z innemi państwami".

W drugiej części rezolucji Konferencja uzależniła swe stanowisko od warunków politycznych tego okresu, które zmuszały do szukania drogi pokojowej do wysuniętych celów. Był to swego rodzaju kompromis na rzecz polityki realnej. Wzmiankowana część rezolucji brzmiała, jak następuje: "Gdyby Niemcy /państwo okupujące/ zgodziły się jeszcze przed konferencją pokojową proklamować państwo litewskie i poprzeć sprawy litewskie na samej konferencji, w takim razie konferencja litewska z uwagi na to, że interesy Litwy w normalnych warunkach pokojowych wykazują ciążenie nietyle na wschód i południe, ile na zachód, uznaje za możliwe nawiązanie stosunków pomiędzy przyszłem państwem litewskiem a Niemcami, które to stosunki będą ustalone bez szkody dla samodzielnego rozwoju państwa litewskiego".

Po wyborach organu wykonawczego, Rady, składającej się z 20 osób, i po zarezerwowaniu miejsc dla mniejszości narodowych, konferencja zakończyła w dniu 22 września swe prace.

5. P r a c e R a d y .

Gdy Rada przystąpiła do wprowadzania w życie wytkniętych przez konferencję zadań, na samym początku wypadło jej zetknąć się z obstrukcją wojskowych władz niemieckich. Chciały one traktować Radę jedynie jako doradczy i pomocniczy organ rządu niemieckiego, o wąskich kompetencjach w zakresie administracji krajem. Zasadnicze rezolucje konferencyj, dotyczące polityki, spotkały się z zakazem władz niemieckich i nie były opublikowane.

W myśl uchwał konferencyj, prezydjum Rady litewskiej, złożone z 5 osób, natychmiast rozpoczęło układy z przedstawicielami mniejszości narodowych w sprawie wejścia w skład Rady dla wspólnej pracy organizacyjnej w kraju. Jednak ani Żydzi, ani Polacy, ani Białorusini, nie dali szybkiej i zdecydowanej odpowiedzi na te wysiłki. Jedni orjentowali się w stronę Rosji, inni - w stronę Polski, jeszcze inni wreszcie myśleli o wspólnem państwie białorusko - litewskiem. Słowem, nie miały mniejszości programu, na któryby mogli przystać również Litwini.

Pierwsze kroki Rady zmierzały ku polepszeniu sytuacji kraju. W związku z tem złożyła Rada obszerny memorjał na ręce kanclerza niemieckiego i dowódcy frontu wschodniego, z żądaniem zmian w systemie rządów /sprawa rekwizycyj, eksploatacji lasów, robót przymusowych, grzywień i t.d./ Następnie Rada dokładała wysiłków w kierunku wzmocnienia akcji politycznej. Wystarano się o zezwolenie na wyjazd na konferencję litewską w Szwajcarji i Stockholmie. Do Stockholmu udał się pełnomocnik Rady, dr.J.Szaulis, który złożył w zgromadzeniu przedstawicieli Litwinów z Rosji /18 - 20 października 1917 r./ raport w sprawie konferencji wileńskiej i ogólnej sytuacji Litwy. W rezolucjach swych konferencja stockholmska stanęła na stanowisku konferencji wileńskiej i uznała Radę Litewską za najwyższy organ narodu litewskiego, powołany do odbudowy kraju i państwa. Podobne uznanie i poparcie Radzie wyrazili Litwini, zebrani na konferencji w Szwajcarji /6 listopada 1917 r./. Konferencja szwajcarska poraz pierwszy wysunęła kwestję formy rządów i potrzebę portu dla Litwy.

W ciągu następnych miesięcy zabiegała Rada u rządu niemieckiego o zmianę stosunku wojskowych władz niemieckich na Litwie do kraju. Radzie chodziło o to, ażeby Niemcy przestali traktować Litwę, jako jedynie pomocniczy kraj, z którego wyciskać należy, co się tylko da, zaś Radę - jako organ doradczy władz okupacyjnych. Długie zabiegi Rady odniosły wreszcie skutek. Kanclerz Hertling w swej programowej mowie, wygłoszonej w Reichstagu, oświadczył, że rząd niemiec-

ki przyznaje Litwie, Kurlandji i Polsce prawo do samookreślenia. W związku z tem Rada Litewska spisała w dniu 1 grudnia 1917 r. w formie protokułu pierwsze preliminarja traktatu z niemieckiem M.S.Z.

6. P i e r w s z e u k ł a d y p o l i t y c z n e z N i e m c a m i .

Myślą przewodnią owych preliminarjów było ogłoszenie Litwy przez samą siebie, na podstawie uchwał konferencji wileńskiej i prawa samookreślenia narodów, swej niepodległości. Ze strony niemieckiej wciąż jeszcze stawiano jako conditio sine qua non warunek wieczystego sojuszu z Niemcami. Na tem tle rozpoczęły się długie targi i debaty. Wreszcie zgodziła się Rada na przyjęcie formuły następującej /11 grudnia 1917 r./:" 1. Rada Litewska, uznana przez Litwinów w kraju i zagranicą za jedyne upoważnione przedstawicielstwo narodu litewskiego, opierając się na prawach samookreślenia narodów i uchwałach konferencji wileńskiej, ogłasza odbudowę niepodległego Państwa Litewskiego ze stolicą w Wilnie i zerwanie więzów, które kiedykolwiek łączyły Litwę z innemi państwami w charakterze jednego organizmu państwowego. 2. Rada prosi państwo niemieckie o pomoc i ochronę w sprawach administracji państwem litewskiem. Ze względu na żywotne interesy Litwy, Rada Litewska staje na stanowisku wieczystego przymierza z państwem niemieckiem, zwłaszcza w zakresie konwencji militarnej, komunikacji, ceł i wspólnego systemu pieniężnego."

7. R e a k c j a p r z e c i w k o p o l i t y c e n i e m i e c k i e j i p i e r w s z y r o z ł a m w R a d z i e .

Formuła z 11 grudnia napotkała w łonie Rady na ostrą opozycję lewicy, a po części też prawicy. Jedynie po długich i gorących debatach udało się kompromis ten przeprowadzić.

System rządów na Litwie się nie zmienił, zaś aneksjoniści niemieccy rozwijali dalej swą akcję, budząc wielki niepokój wśród członków Rady i nieufność do polityki niemieckiej. Sytuacja się zaostrzyła jeszcze więcej, gdy prośba Rady o zezwolenie wysłania delegacji do Brześcia Litewskiego dla wzięcia udziału w toczących się wówczas rosyjsko-niemieckich rokowaniach pokojowych, nie została uwzględniona. W związku z tem, 8 stycznia 1918 r. uznała Rada niemożliwość dalszego stosowania się do formuły 11 grudnia i ułożyła nową formułę. Nowa formuła przewidywała, że dla uregulowania stosunków wewnętrznych państwa litewskiego i ułożenia stosunków z zagranicą, należy zwołać jaknajrychlej Sejm Ustawodawczy, wybrany na zasadach demokratycznych przez całą ludność Litwy. Rząd niemiecki jednak się na to nie zgodził i Rada była zmuszona do nowego kompromisu. Zgodziła się ona mianowicie na notyfikację delegatom rosyjskim pierwszej części rezolucji z 11-go grudnia, pod warunkiem udzielenia przez organy niemieckie zdecydowanej odpowiedzi na cały szereg kwestyj.

Krok powyższy uważała Rada za nieunikniony. Władze wojskowe i okupacyjne na Litwie nie były skłonne ani przekazać Radzie rządów nad krajem, ani wycofać wojsko i zezwolić na utworzenie milicji, ani też uznać niepodległość Litwy.

Rada sformułowała wkrótce trzy zasadnicze pytania, na które rząd niemiecki miał odpowiedzieć, a mianowicie: 1/ Czy Niemcy przyznają niepodległe państwo litewskie, 2/ Czy zgadzają się przekazać rządy krajowe w ręce Rady i 3/ Czy zgadzają się ewakuować Litwę z oddziałów wojskowych. Niemieckie M.S.Z. odpowiedziało jedynie na pierwsze pytanie i to ogólnie, zaznaczając, że rząd niemiecki istotnie uznaje niepodległość Litwy. Z trudem jedynie udało się Radzie uzyskać od przedstawiciela niemieckiego M.S.Z. zapewnienie na piśmie, że niepodległość Litwy istotnie będzie uznana.

W tym czasie zaznaczył się w łonie Rady rozłam. Czterech członków Rady: S.Kajrys, J.Wilejszys, S.Narutowicz i M.Birżyszka, wystąpiło z Rady, wyrażając tem protest zarówno przeciwko kompromisowej polityce Rady, jak też przeciwko presji rządu niemieckiego.

Rada nabrała wreszcie przekonania, że Niemcy zapatrują się na kwestję litewską wyłącznie pod kątem widzenia swych interesów

imperjalistycznych. W związku z tem postanowiła Rada w zeszczuplonym składzie kroczyć własną drogą ku zdecydowanym celom. Nastroje w Radzie charakteryzuje następujący konfidencjalny ustęp z protokułu posiedzenia członków Rady z 27 stycznia 1918 r. : "O ile po proklamacji naszej niepodległości i zawiadomieniu o tem rządu niemieckiego, ten ostatni nie udzieli w ciągu trzech tygodni odpowiedzi, uznającej niepodległość Litwy, w takim razie Rada anuluje wszystkie swe zobowiązania względem rządu niemieckiego, złożone w swoim czasie na piśmie". Chodziło tu głównie o rezolucję z 11 grudnia, która była właściwą przyczyną rozłamu w łonie Rady. Jako uzupełnienie powyższych nastrojów, można zacytować jeszcze jedną rezolucję, powziętą 28 kwietnia 1918 r.:"Przedstawiciele Rady Litewskiej w Brześciu, po zadeklarowaniu niepodległości Litwy i zerwania przez nią więzów z Rosją, rozumieją stosunki z Niemcami jedynie jako stosunki wolnego państwa litewskiego, kierującego się własnemi interesami".

8. Ogłoszenie niepodległości w dniu 16-go lutego.

Po upewnieniu się w Berlinie, że Reichstag przyznaje Litwinom prawo samookreślenia, o ile nie stoi to w sprzeczności z interesami niemieckiemi, zdecydowała Rada Litewska zająć się sprawą proklamacji niepodległości zupełnie samodzielnie. Ułożono formułę, na którą się zgodzili wszyscy członkowie Rady, nawet ci, którzy w swoim czasie z Rady wystąpili, i jednomyślnie proklamowano w dniu 16 lutego 1918 r. Rezolucję odnośną zakomunikowano przedstawicielowi niemieckiego M.S.Z. w Wilnie i centralnemu rządowi niemieckiemu. Tekstu proklamacji w prasie miejscowej zamieścić się nie udało ze względu na zakaz cenzury. Tak więc proklamowanie w dniu 16 lutego niepodległości Litwy pozostało uchwałą, której władze okupacyjne nie pozwoliły realizować.

9. Walka o uznanie.

Rozpoczęła się długa walka o uznanie proklamowanej w dniu 16 lutego niepodległej Litwy. Okupacyjne władze niemieckie uważały akt proklamacji za rewolucyjny i sprzeczny z rezolucją z 11 kwietnia. Centralny rząd niemiecki również stawiał Radzie twarde warunki. Dopiero po długiej wymianie pism i memorjałów udało się delegacji litewskiej, za poparciem Reichstagu /lewica i centrum/ uzyskać uznanie niepodległości litewskiej przez rząd niemiecki /23 marca 1918 r./ .

10. Od uznania niemieckiego do wyboru Uracha.

Mimo uznania niepodległej Litwy przez rząd niemiecki, w rządach władz okupacyjnych nie zaszły żadne zmiany na lepsze. Przeciwnie - system rządów na Litwie stał się jeszcze bardziej uciążliwy. Wyłoniły się plany połączenia Litwy z Prusami lub Saksonją. Władze okupacyjne pozwalały na swobodną agitację bolszewicką, jątrzyły mniejszości narodowe i starały się izolować Radę od społeczeństwa. W takich warunkach utworzenie rządu litewskiego stało się przedmiotem szyderstwa, a plany aneksji, kolonizacji i germanizacji przybierały coraz jaskrawsze formy. W tym też czasie wyłoniła się kandydatura księcia Uracha na króla litewskiego.

11. Urach - król litewski Mendog II.

Debaty na temat konstytucji niejednokrotnie się w łonie Rady toczyły. Opinja członków Rady, nie przesądzając tej kwestji przed zwołaniem Sejmu Ustawodawczego, przechylała się raczej na stronę konstytucyjnej monarchji dziedzicznej. Tłomaczyło się to zresztą ówczesnemi warunkami polity znemi /ustrój monarchiczny Niemiec/. Wysunięto też w związku z tem kandydaturę księcia wirtemberskiego Uracha, kandydata niemieckiego Centrum Katolickiego, który żywił poglądy demokratyczne. W dniu 13 lipca 1918 r., po długich debatach, proklamowała Rada księcia Uracha królem litewskim. Czterech członków przed głosowaniem salę opuściło /S.Kajrys, J.Wilejszys, M.Birżyszka i S. Narutowicz/, dwuch od głosowania się wstrzymało /J.Wajłokajtis i

A.Stulginskis/, jeden głosował przeciwko monarchji /P.Klimas/.
O uchwale swej zakomunikowała Rada kanclerzowi niemieckiemu i władzom okupacyjnym. Kanclerz odpowiedział w dniu 25 lipca, że Niemcy uznały niepodległą Litwę jedynie pod warunkiem utworzenia odpowiednich konwencyj litewsko-niemieckich. Dopóki zaś tych konwencyj niema, rząd niemiecki nie może uchwały Rady brać w rachubę. Jednocześnie kanclerz komunikował, że nie może uważać Rady Litewskiej /Landesrad/ za radę państwową /Staatsrad/. Jednocześnie w organie prasowym rządu niemieckiego ukazał się artykuł, według którego uchwała Rady była nielegalna i bez znaczenia, gdyż bez wiedzy niemieckiej nikt nie może decydować o formie ustroju, czy też o kandydatach na tron litewski. Władze okupacyjne zażądały, aby artykuł ten był przedrukowany we wszystkich pismach miejscowych.
Wybory króla wywołały w łonie Rady nowy kryzys... 4 członków opozycji oskarżyło pozostałych członków o przekroczenie kompetencyj nadanych Radzie przez konferencję wileńską i odmówiło swej współpracy. Zwolennicy Uracha, stanowiący większość Rady, kooptowali w miejsce czterech członków, którzy ustąpili, sześciu nowych członków /J. Alechna, E.Draugelis, M.Yczas, J.Puryckis, S.Szylingas i A.Voldemaras/.

12. W a l k a o u t w o r z e n i e r z ą d u .

W ciągu następnych czterech miesięcy Rada toczyła walkę o utworzenie samodzielnego rządu litewskiego. Władze okupacyjne czyniły wszystko, by nie dopuścić do przekształcenia się Rady w samodzielny rząd litewski. Odmawianie praw Rady posuwało się aż do zaprzeczania uznania niepodległej Litwy i nieliczenia się z aktem uznania z 23 marca ani pod względem praktycznym, ani też formalnym. Działalność Rady była redukowana do działalności organu doradczego przy władzach okupacyjnych. Długie noty i niezliczone protesty nie osiągały rezultatu. Dopiero 5-go października 1918 r. nowy kanclerz niemiecki Maks von Baden ogłosił w Reichstagu, że Niemcy, po uznaniu praw narodów do samookreślenia, pozwalają im na tworzenie państw i rządów. Dopiero 20-go października prezydjum Rady uzyskało od kanclerza pozytywną odpowiedź co do utworzenia litewskiego rządu.
Nowy ten kurs polityki niemieckiej nie wywarł jednak wpływu na politykę władz okupacyjnych. W dalszym ciągu rządziły się one, jak szara gęś, stosując system rekwizycyj i wywołując ostry zatarg Rady z rządem centralnym.
28-go października 1918 r. Rada zebrała się poraz ostatni, jako jedyny organ państwowy tworzącej się Litwy i opracowała tymczasową konstytucję, w myśl której powierzono prof.A.Voldemarasowi w dn. 5 listopada utworzenie pierwszego gabinetu wskrzeszonej Litwy. Gabinet został utworzony w dniu 11 listopada, jednocześnie z zawieszeniem działań wojennych na froncie zachodnim. Dodać należy, że 2-go listopada powzięła Rada jednomyślnie następującą rezolucję: "Uchwała Rady Państwa z 11-go lipca w sprawie wezwania księcia Uracha na tron litewski, w życie się nie wprowadza. Sprawę tę przekazuje się do rozstrzygnięcia Sejmowi Ustawodawczemu." Rezolucję tę powzięto ze względu na zmienione warunki polity zne.
Tak się przedstawiają pokrótce dzieje państwowo-twórczych wysiłków litewskich w latach 1915 - 1918 w ujęciu obecnego posła litewskiego w Paryżu i bezpośredniego uczestnika owych poczynań, p. P.Klimasa.-

B7